

Agnes' marteling

MIJN naam is Agnes van Twickelo. Ik ben erfgename van het kasteel Twickel bij Delden, gehuwd met Goossen van Raesfelt, die mijn vader Johan van Twickelo na diens overlijden in 1539 heeft opgevolgd als drost van Twente.

Ik voel mij gezegend en bezit veel waar anderen mij om kunnen benijden. Ik woon in een goed huis dat verwarmd is en veilig, waar ik voldoende knechten en diensters heb om al het werk te doen. Ik draag jurken van mooie stoffen en fraaie sieraden en kan mijn dagen besteden aan borduren en muziek maken. In de zomermaanden geniet ik van de vogels en de bloemen in de kasteeltuin, in de winter is er altijd een haardvuur waar ik mij bij kan warmen. Honger ken ik niet. Ik heb een echtgenoot die mij voorkomend genoeg bejegt, ik heb sterke zoons gebaar en zo God het wil zullen er nog meer volgen, en ik leef in een tijd en plaats die vrij is van oorlog. Ik ben niet ziek en lijdt niet meer aan pijnen en kwalen dan menig ander. Ja, ik ben een gezegende vrouw. Maar ook die hebben hun zorgen.

Ik probeer weg te draaien van het venster maar het uitzicht op de bijna kale bomen en daarachter de daken van Delden heeft mij in zijn greep. Mijn blik blijft gekluisterd in de richting van het Galgenveld. Gelukkig kan ik het niet zien en ik kan de kreten die daar op dit moment ongetwijfeld worden geslaakt ook niet horen. Maar wat mijn ogen en oren niet waarnemen, sijpelt desondanks als kennis mijn hart binnen. Zo hoor ik toch het gekrijs en ruik ik de rook en de geur van brandend mensenvlees, die men als zoet en walgelijk omschrijft. Het lijkt zo echt alsof ik daar in het veld sta, in plaats van hier in veiligheid tussen de dikke kasteelmuren.

Ik strengel mijn vingers ineen, zo stevig dat de knokkels wit worden, en ik richt opnieuw een gebed tot God. Maria en Ursula van Beckum worden vanwege hun ketterij ter dood gebracht maar toch vraag ik de Heer om hen te vergeven, om hun lijden te bekorten en om hun getergde zielen op te nemen in Zijn rijk. Misschien is Zijn mededogen groter dan enig mens zich kan voorstellen. Misschien kijkt Hij vandaag zelfs met misnoegen op ons neer.

Ik schrik van mijn eigen gedachten en draai me met een ruk om.

'Gaat het wel, vrouwe?' De dienstster schiet toe om mij te ondersteunen maar ik maak mij los uit haar ruwe werkhandsen. Drie paar vrouwenogen nemen mij bezorgd op voor ze zich weer op hun naaiwerk richten.

Ook ik neem plaats en pak het borduurwerk op waar ik al maanden mee bezig ben. Mijn

vingers trillen zo dat ik vrees met de naald in mijn vlees te zullen prikken en de stof met bloed te bevleken, dus trek ik een paar gekleurde draden uit het mandje en probeer ze te ontwarren. Terwijl mijn handen hun bezigheid hebben en mijn ogen daarop gericht zijn, verborgen voor de immer toekijkende blikken om mij heen, keer ik terug naar mijn gedachten en probeer ze voor eeuwig uit te bannen. Het zijn dergelijke, afwijkende gedachten die Maria in de problemen brachten. Terwijl het vlees van die arme vrouwen op iets meer dan een steenworpafstand verteerd wordt door de vlammen, laat ik mijn borduurwerk definitief voor wat het is en reik naar mijn rozenkrans. Ik sluit mijn ogen en bid. Ik richt mij op de woorden die mij van jongs af aan zijn geleerd. Ik wil niet afwijken; ik ben niet zo moedig als Maria en haar schoonzuster Ursula.

Twee jonge dienststers brengen dampende schotels binnen en daarmee afleiding. Hoewel geen van ons honger heeft, doen we ons best om van de warmoes en de gestoofde snoek te eten. Ieder van ons probeert om onverstoorbaar te lijken maar ik zie bleke gelaten en naast mij brengt Johanna haar lepel naar haar mond waarbij haar hand zo trilt dat ze morst.

Ik kijk naar de stoel waar nog maar enkele dagen geleden Maria op zat, en tegenover haar zat Ursula. Maandenlang hebben ze in de kelder van het kasteel opgesloten gezeten. Gevangenen waren ze, officieel, maar tegelijkertijd onze gasten. Ze hadden bewegingsvrijheid en gingen regelmatig uit wandelen, hoewel er daarbij wel een bewaker achter hen aan liep. Af en toe nodigde ik hen uit om bij ons aan te schuiven om samen van de maaltijd te genieten, dan voerden we gesprekken die boeiend waren maar ook tegen de gevaargrens aanschurkten. Ketterij is besmettelijk. Zo was het de twee vrouwen zelf ook vergaan: Maria kwam als eerste in contact met het geloof van de wederdopers dat stelt dat alleen volwassenen gedoopt mogen worden. Haar stiefmoeder gaf haar te kennen dat ze óf haar gevaarlijke ideeën moest loslaten, óf ze werd direct uit huis gezet. Maria koos voor het laatste, en trok bij haar broer Jan en diens vrouw Ursula in. Daar, in havezate Nijenhuis, groeide de band tussen de twee vrouwen. En kennelijk nam Ursula ook de nieuwe geloofsovertuigingen van Maria over, want toen Goossen Maria een half jaar geleden arresteerde, zei Ursula dat ze haar uit 'zusterlijke liefde' niet alleen kon laten gaan. Zo kwamen ze met z'n tweeën terecht in de kelder van dit huis, en aan mijn eettafel.

Ik merkte aan alles dat Goossen niet achter de arrestatie stond, maar hij kon niet anders. Hij heeft diverse pogingen gedaan om Maria van Beckum over te halen haar ketterse gedachten af te zweren. Ook ik heb zo'n gesprek met haar gevoerd. De gedachte aan de dood door het vuur joeg mij zoveel angst aan dat ik haast mijn lippen niet van elkaar kreeg maar ik voelde een drang om het toch te proberen. Nutteloos. Ze sprak zo vol vuur over haar geloof.

Ik omsloot haar smalle handen met de mijne en fluisterde: 'Wees toch verstandig, Maria. Luister naar hen die het weten. Je kunt toch niet echt geloven dat jij de bijbel beter begrijpt dan de paus en de bisschop en alle priesters? Kom bij zinnen en red je leven. En dat van Ursula.' Want die

stond zijdelings van ons en keek Maria met een bijna adorerende blik aan. In haar zag ik ineens echt een martelares: niet alleen iemand die vanwege haar geloofsovertuiging sterft maar die die vreselijke dood doelbewust opzoekt en over zich afroept. Ik voelde een rilling over mijn rug omlaag lopen en de haartjes in mijn nek kwamen overeind. Hoe komt een mens tot zo'n stap? Het leek wel gekte. Haar zusterlijke liefde liet haar niet toe Maria in de steek te laten, zei Ursula keer op keer. Maar Jan dan? dacht ik. Je keuze voor Maria betekent ook de keuze voor de dood, en dan laat je je echtgenoot alleen achter.

Maria begon weer over de doop, dat alleen de doop van volwassenen in overeenstemming is met de bijbel. En ook zou ze nooit meer kunnen erkennen dat Jezus persoonlijk aanwezig is in het sacrament van het avondmaal. De krachtige toon waarop ze sprak en de dwingende blik in haar ogen joegen mij angst aan. Het was alsof ze mij wilde overtuigen van haar denkbeelden, en mij mee wilde slepen in de afgrond.

Ik liet abrupt haar handen los, alsof ze al in brand stonden, en wendde mij af.

Goossen maakte een einde aan ons gesprek en leidde Maria bij mij weg. Ik was hem dankbaar. Ik hecht teveel aan het leven om mijzelf in gevaar te laten brengen en ketterij is besmettelijk; in elk geval in de ogen van de kerk. Ik schaamde mij toen, en ik schaam mij er nu nog voor, maar op dat moment wenste ik dat het allemaal voorbij was. Dat Maria en Ursula hun straf hadden ondergaan en hun gevaarlijke denkbeelden met zich mee in het graf hadden genomen om ons in vrede en veiligheid achter te laten.

Ik laat mijn herinneringen varen en schuif de vis van mij af. Alleen de geur al laat mijn samengetrokken maag in opstand komen.

Het geluid van paarden en stemmen op het voorplein dringt tot ons door en Johanna loopt naar het raam. 'Heer Goossen is terug, in het gezelschap van enkele andere heren.'

Gezelschap! Nu moet ik mij nog verwelkomend gedragen ook, terwijl ik het liefst alleen zou zijn, hoogstens met mijn vertrouwelingen om mij heen, om mij over te geven aan mijn sombere gedachten. Maar ik, vrouwe van Twickelo, ken mijn plichten. Dus sta ik op, vouw mijn handen losjes voor mijn buik en recht mijn rug terwijl ik tegelijkertijd een welwillende uitdrukking op mijn gezicht tevoorschijn haal. Een echte glimlach zou te veel zijn op een dag als deze.

Na enige minuten hoor ik hun voetstappen en stemmen naderen, waarna de zware deur opengaat. Goossen ziet er vermoeid uit, er zit modder op zijn laarzen en zijn wangen vertonen grauwe strepen die van uitgewreven as afkomstig lijken. De mannen lopen achter elkaar de kamer binnen en Goossen stelt hen voor maar ik vergeet hun namen onmiddellijk want alles dat ik meekrijg is de geur in hun kleren, in hun haren en hun baarden. De geur van rook en die andere, vreselijke geur.

Ik sla mijn hand voor mijn mond en voel hoe de misselijkheid die zich de hele dag al in mij

roert, nu de overhand krijgt. Eén van de vrouwen schiet toe met een schotel, en ik braak tot mijn ontzetting in het gezelschap van mijn dames en de gasten van mijn echtgenoot.

Vaste gewoonten moeten doorgaan, hoe vreemd de dag ook is. Daarom schuift het hele gezelschap enkele uren later gewoon aan tafel voor de avondmaaltijd: soep met tarwebrood, wat kaas en wat restjes koude vis van die middag. Het laatste maal van de dag is altijd een lichte, om maar niet met een te volle maag naar bed te gaan en vanavond eten we nog minder dan anders. Zelfs de visresten komen niet op; ik verwacht dat de keukendiensters er nog van mogen eten.

De heren spreken weinig maar drinken stevig en daarbij worden ze helaas spraakzaam. Ik begrijp dat ze hun belevenissen van die dag kwijt moeten maar ik wil het niet horen. Ik sta op, of doe in elk geval een poging daartoe, maar Goossen legt zijn hand op mijn arm. De blik in zijn ogen is bevelend en smekend tegelijk zodat ik mij weer op de zitting laat zakken en mijn echtgenoot gezelschap houd, waarbij de woorden van zijn gasten mijn oren instromen. Johanna is trouw; ik zie aan haar dat ze zich het liefst zou terugtrekken in haar slaapvertrek, en ik zou haar niet tegenhouden, maar ze kijkt me aan en houdt me gezelschap.

‘Er had gezorgd moeten worden voor droog stro. Waarom was er geen droog stro?’ zegt één van de mannen binnensmonds. Als er niet op zijn vraag geantwoord wordt, verheft hij zijn stem. ‘Het lijden werd gereked door het natte stro. Veel rook en maar traag om zich heen grijpend vuur... Was het niet uw taak om te zorgen voor een gerechtigde straf, Van Raesfelt? Was het lengen van die straf uw opzet?’

Goossen wordt nog bleker en ik zie het licht in zijn ogen heen en weer flitsen. Anderen zien het ook. ‘Houd uw waffel, Gijsbrecht,’ snauwt de man rechts van de onruststoker.

Er wordt opnieuw ingeschonken en gedronken. Daarna wordt er gesproken over andere, wat luchtiger zaken zoals de belastinginning en de varkensziekte die weer is opgestoken. Ik strijk met mijn hand over mijn voorhoofd waar een drukkend gevoel heerst. Ik probeer naar het gesprek te luisteren, niet omdat het me interesseert maar omdat het beter is dan aan dat andere te denken. Nu weet ik ook nog dat het vuur traag is geweest. Ik wil het niet weten! Ik wil mij de beelden van die arme, vastgebonden vrouwen niet voorstellen.

Ineens word ik kwaad. Niet gewoon boos, maar echt woest als een honds dol beest. Ik wil Maria en Ursula wel toeschreeuwen en door elkaar rammelen. Door hun koppige vasthouden aan denkbeelden die ieder verstandig mens afwijst, hebben ze niet alleen hun eigen dood veroorzaakt maar ook mij opgezaald met angst en verdriet. Ik kijk naar Goossens gezicht en weet dat hij net zo lijdt als ik, ook al zal hij dat nooit hardop toegeven. Ik weet ook dat hij de terechtstelling had willen voorkomen.

Niemand had dringender op de twee vrouwen kunnen inpraten dan hij heeft gedaan, maar

ze bleven vasthoudend in hun dwaalleer. Ten einde raad had mijn man een brief gestuurd aan de Ridderschap en Steden van Overijssel te Deventer waarin hij advies vroeg over de kwestie. Tussen de regels door vroeg hij om een uitweg uit deze impasse. Een rechtstreeks bevel van landvoogdes Maria van Hongarije om ketterse praktijken ongenadig aan te pakken, was niet iets om te negeren of om zelfs maar luidop over te twijfelen. Voor je het wist, eindigde je zelf in een kerker. Of erger.

De heren in Deventer schreven mijn man afgelopen zomer terug. Ze wensten hem veel wijsheid toe en daadkrachtig optreden. Zoiets. Hij heeft me de brief niet laten lezen natuurlijk, maar ik kon de inhoud herleiden uit zijn gezucht en het fronsen van zijn voorhoofd. Hij moest het zelf maar uitzoeken, daar kwam het op neer.

Ik weet veel van Goossens bezigheden; van de zorgen en de moeilijkheden die het ambt met zich mee brengen. Geen wonder, mijn vader, Johan van Twickelo, was drost vóór hem, en ik ben van jongs af aan geconfronteerd met de geschillen waar hij mee te maken kreeg. Ik heb altijd zwijgend toegelisterd waar en wanneer ik kon en op die manier heb ik meer geleerd dan veel jongens die een echte opleiding kregen. Maar alle kennis en inzicht die ik had verzameld, hield en houd ik voor mijzelf. Ik kijk en luister, maar ik zwijg, net zoals ik ook vanavond zwijgend aan tafel zit, want een vrouw hoort stil te zijn. En waar opstandigheid toe kan leiden, dat hebben Maria en Ursula vandaag bewezen. Ik schud mijn hoofd, waaruit de woestheid van daarnet alweer is weggevloeid. Arme, dwarse vrouwen.

Na uren hebben de heren genoeg gedronken en zoeken ze de hen toegewezen bedden op. Ook Goossen en ik trekken ons terug in ons privévertrek waarna hij snel in slaap valt maar in zijn dromen blijft draaien en woelen. Zijn armen zwaaien door de lucht en ploffen vervolgens weer terug op de wollen deken. Een keer roept hij iets hardop maar wat precies, dat versta ik niet.

Zelf kan ik de slaap niet vatten maar ik vind het niet erg want ik ben bang voor benauwde dromen. Soms dreig ik door vermoeidheid weg te zakken in een sluimer maar telkens schrik ik wakker en lig dan weer met gevouwen handen en wijd open gesperde ogen te kijken naar de gordijnen die om ons bed hangen. De plooiën van de dikke stof lijken tot leven te komen en krijgen de trekken van Maria's gezicht. In de schaduwen meen ik haar ogen te zien en ik herken de verbeterde trek om haar mond die haar gezicht tekende toen duidelijk werd dat de voltrekking van haar straf nabij was.

Ik schuif op mijn zij en vermijd het nog naar de gezichten in de gordijnen te kijken. 'Laat me toch met rust,' fluister ik.

De uren verglijden langzaam maar eindelijk komt er aan de nacht een einde. Ik hoor onderdrukte geluiden: een piepend scharnier in de poort die een knecht of dienster gebruikt, zware voetstappen op de stenen vloer en het schrapende geluid van iets dat wordt versleept. Ik hoor een hond blaffen en direct daarna een gesnauwd bevel om koest te zijn. Wanneer het dier nogmaals aanslaat, gaat zijn geblaf over in een jankend gepiep. Waarschijnlijk kreeg het een trap.

In het dorp, in de omliggende boerderijen en beneden in de kelders van het kasteel komt de dag al op gang. Hoewel voor hen een lange werkdag is begonnen die nog voor pijn aan lijf en leden zal zorgen, benijd ik het volk op dat moment. Zij kunnen hun bed al verlaten en hun dag vullen met zoveel werk dat er geen ruimte over blijft voor een hoofd vol gedachten. Nog even, houd ik mijzelf voor, nog even en dan is het tijd om op te staan.

Als de zon opkomt, schijnt die zo ongehinderd over het kale land dat ik me eraan erger. Is dat Gods reactie op de gruwelen van de vorige dag? Stralend zonlicht dat het Galgenveld beschijnt; het veld waar de twee verbrande lijken van Maria en Ursula nog steeds liggen. Aan de weg naar Goor, goed zichtbaar voor elke reiziger, zullen volgens het vaste gebruik hun verminkte lichamen nog minstens weken zichtbaar zijn. Hun straf duurt voort, zelfs na hun dood.

Goossen is zwijgzaam; geen wonder, ik heb zelf ook geen behoefte aan ruimtevallend gepraat. De ochtendsoep wordt gebracht, samen met pullen bier, en we nemen ervan zoveel als we lusten. Daarna gaat hij aan het werk met zijn gasten; er zijn voor hen weer nieuwe geschillen en taken om zich over te buigen.

‘Je ziet bleek, Agnes.’ Goossen kijkt me onderzoekend aan, vlak voor hij weggaat om met zijn gezelschap enkele boerderijen te bezoeken. ‘Ga straks uit om wat te rijden of te lopen. Het is mooi weer en de beweging zal je goed doen.’

Ik knik, gehoorzaam zoals het hoort. Het is een goed idee, ik verlang naar buitenlucht en frisse wind om mijn hoofd te verhelderen. Het liefste was ik alleen gegaan maar daar kan geen sprake van zijn. Dus rijd ik samen met Johanna voorop, met daarachter nog enkele volgers. Zonder het af te spreken, wenden we de paarden allen van Delden af. De andere kant lonkt, ook al zijn daar op dit moment vooral kale velden waar in het voorjaar de rogge weer zal groeien.

‘Het is voorbij,’ lispel ik, meer om mijn zenuwen tot bedaren te brengen dan om een gesprek te beginnen.

‘Denk dat maar niet. Er zullen gedichten worden geschreven en liederen, die keer op keer worden gezongen. Het verhaal van Maria en Ursula zal telkens opnieuw verteld worden. De freules Van Beckum zullen niet vergeten worden.’ Johanna’s stem klinkt krachtig. Ze twijfelt niet aan de waarheid van haar voorspelling.

Ik snuif de lucht op die naar koude aarde en halfverteerd blad geurt. Als mijn vriendin gelijk heeft, zal Goossens naam ook telkens weer uitgesproken worden. Elke man verlangt ernaar dat zijn naam en faam onsterfelijk worden. Maar hoe zal hij herinnerd worden? En ikzelf?

Johanna drijft haar ruïn naast de mijne en kijkt samen met mij naar de verderop gelegen es. Niets in het landschap bewijst dat deze dag anders is dan die van gisteren, of die van morgen.

